

Alla sammanhang har sitt språk

Inspiration för att arbeta med genrepedagogik

Många barn i skolan idag har andra modersmål än svenska. Det här ställer krav på alla lärare att arbeta mer språkutvecklande i sina ämnen. Genrepedagogiken är ett av flera förhållningssätt som ger lärare verktyg för det.

I genrepedagogiken arbetar man som lärare parallellt med språkutveckling och ämnesundervisning. Arbetsättet hjälper elever att upptäcka de mönster och nivåer som finns i språket. Stöttning i språket är viktigt, såväl från lärare som mellan eleverna.

I webbmaterialet [Genrepedagogik – exemplet Knutbyskolan](http://www.ur.se/pedagog) (www.ur.se/pedagog) kan du genom filmade lektioner få inspiration av hur Knutbyskolan i Rinkeby i Stockholm har valt att arbeta med genrepedagogiken i sin undervisning. I detta kompendium ges du möjlighet att fördjupa dig i metodens olika begrepp samt i de sex textgenrerna som är aktuella i ett skolsammanhang. Dessa är:

- Argumenterande text
- Förklarande text
- Beskrivande text
- Narrativ text
- Rapportrande text
- Instruerande text

I de filmade exemplen på webben kan du se hur lärare och elever arbetar tillsammans med dessa olika textgenrer i både SO- och NO-ämnena. Det finns olika sätt att närma sig genrerna, och givetvis även andra metoder än just genrepedagogiken. I det här materialet utgår beskrivningarna från det arbetsätt som tillämpas av lärare på Knutbyskolan. Filmklippen är sorterade enligt de sex genrerna och vill du gå vidare och fördjupa dig i metoden finns teoretiska avsnitt enligt samma indelning i det här kompendiet.

På Knutbyskolan i Rinkeby arbetar man med genrepedagogik redan i förskoleklasserna.

Språkresan

Genrepedagogik – exemplet Knutbyskolan

BEGREPP OCH FÖRKLARINGAR

En texts struktur och språkliga drag

I avsnitten om de olika textgenrerna beskrivs det som utmärker dessa utifrån texternas **struktur** och **språkliga drag**. I fråga om struktur brukar man tala om olika **genresteg**, det vill säga de komponenter som behövs i texten för att den ska uppnå sitt syfte. I en argumenterande text krävs exempelvis ett eller flera argument som stärker en åsikt. Den förklarande texten behöver ett antal påstående som stärker ett faktum. Den narrativa texten en komplikation och en lösning, och så vidare.

Arbetsättets olika steg

När genrepedagogiken tillämpas i klassrummet talar man om olika faser som lärare och elever går igenom tillsammans. Man behöver inte gå igenom alla steg varje gång och de kan även byta ordning.

Fas 1: Bygga upp kunskap

I det här steget utforskar lärare och elever tillsammans ämnet och skaffar sig kunskap. Eleverna ska inhämta ett lämpligt ordförråd och få förståelse för olika begrepp och uttryck som är kopplade till ämnet.

Fas 2: Dekonstruktion

Lärare och elever tittar tillsammans på en modelltext i den genre som man ska arbeta med. Tillsammans diskuterar man textens syfte, struktur och språkliga mönster. Texten plockas isär och varje del studeras i sina beståndsdelar var för sig. Därefter sätts texten ihop igen.

Fas 3: Gemensamt skrivande

I det tredje steget skriver lärare och elever en text tillsammans. Det kan vara en hel text eller en del av en text. I det gemensamma skrivandet är det läraren som styr samtalet. Han eller hon är den med mer kunskap och kan också stötta eleverna med utgångspunkt i deras redan erövrade kunskaper. Detta förutsätter att läraren har mycket goda kunskaper om både textens struktur och språkliga mönster. Ett mått på om det gemensamma skrivandet varit lyckosamt är i vilken grad eleverna lyckas överföra struktur och språkliga drag från det gemensamma skrivandet till det individuella skrivandet. I det gemensamma skrivandet omformulerar läraren elevernas mer talspråkliga text till mer skriftspråklig text.

Fas 4: Individuellt skrivande

I den här fasen skriver eleverna egna texter. Som lärare har man nu möjlighet att stötta eleverna i deras skrivande. Lärare och elever delar en gemensam kunskap kring textens struktur och språkliga mönster. De har dessutom ett metaspråk, ett språk att tala om språket, som möjliggör att kommunikationen kring texten blir mer effektiv.

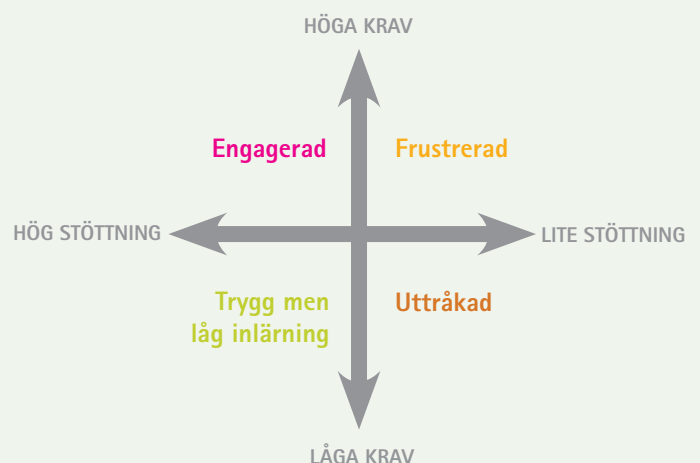
Stöttning

Att en person med expertkunskaper vägleder en person som har mindre kunskap i ett ämne förekommer hela tiden i vår vardag. I undervisningssammanhang kallas den här processen för **stöttning**.

Denna inlärningsteori bygger på **Lev Vygotskijs** forskning och är central i genrepedagogiken. Vygotskij menade att det är i samspel med andra människor och med modeller att imitera som vi kommer vidare i vår inlärning. Det är när lärandet ligger steget före, i nästa utvecklingsfas, som det är mest utvecklande. I situationer med höga krav och stort stöd lär sig eleverna bäst.

I fråga om stöttning till andraspråks elever handlar det om att reflektera över vilken sorts hjälp eleverna behöver – inte att förenkla uppgiften. Ju mer medveten om textens struktur och mönster man är som lärare, desto bättre kan man stötta eleverna. När eleven fått självförtroende och kunskap drar sig läraren tillbaka.

Olika grad av stöttning

Språkresan

Genrepedagogik – exemplet Knutbyskolan

Relationer

De språkliga delar som kommunicerar **våra roller och relationer** kan vara av olika slag, exempelvis: modus, modalitet och attityd.

Modus: påstående, frågor, uppmaningar, erbjudanden.
T. ex: Sitt ner! Vill du sitta ner? Det finns stolar här.

Modalitet: Med språket som verktyg skiljer vi på olika grader av sannolikhet, förpliktelse, vanlighet och villighet.
T. ex. Du får inte betyget VG, Du kan få betyget VG, Du bör få betyget VG, Du måste få betyget VG, Du får betyget VG

Attityd: Ord i språket som kan uttryckas mer eller mindre explicit. En del ord är i sig neutrala men blir värderande i sammanhanget.

Kommunikationssättet – att organisera text

Kommunikationssättet handlar om hur vi organiserar text, meningar och satser för att stödja det som finns i fältet och i relationerna.

Strukturera ordens följd

Detta görs bland annat genom att sätta vissa ord först i meningar – det man i ett genrepedagogiskt sammanhang kallar **spetsställning**. I muntlig kommunikation skapar man den effekten t.ex. genom att vissa ord betonas och att göra konstpauser. T. ex: Först gick jag i vattnet försiktigt. Sen blev jag modigare och modigare. Till slut doppade jag mig.

Ett annat sätt är **tema-rem**. Tema är den redan kända informationen och rema den nya informationen. T.ex: Jag åker till centrum. Där (i centrum) tittar jag på kläder. Då (på grund av att jag tittar på kläder) blir jag glad.

Val av **tempus** påverkar också textens struktur. Det handlar om presens, imperfekt eller futurum.

Textbindning är ännu ett sätt. Text sammanlänkas bland annat med hjälp av bindeord (konnektiv).

ARGUMENTERANDE TEXT

Den argumenterande texten används alltmer ju högre upp i skolan eleverna kommer. Framför allt gäller detta SO-ämnena och svenska. Men redan i de yngre åldrarna uppmanas eleverna i olika sammanhang att motivera sina svar, vilket är ett första steg i den argumenterande text.

Syftet med den argumenterande texten är att övertyga någon om en viss åsikt eller att få någon att agera på ett visst sätt.

Struktur i texten

Den argumenterande texten organiseras i följande genre-steg:

- En rubrik/titel där lyssnaren/läsaren får en första idé om den åsikt/handling som skribenten kommer att argumentera för. Rubriken innehåller ofta något sätt att visa på en attityd antingen genom ordval eller genom val av skiljetecken.
- En åsikt/ställningstagande.
- Ett antal argument.
- En förstärkning av åsikten utifrån de argument som man har presenterat.

Språkliga drag

Den argumenterande genren har också några specifika språkliga drag:

1. Orsaksbindeord/orsakskonnektiv som binder ihop åsikten och orsaken till åsikten.
Exempel: Jag tycker demokrati är viktigt eftersom då får alla vara med och bestämma.
2. Bindeord/konnektiv som ordnar idéerna.
Exempel: För det första... För det andra... Slutligen... Sammanfattningsvis...
3. Mentala processer som uttrycker en åsikt.
Exempel: tycker, menar, anser, hävdar
4. Lämplig modalitet i förhållande till syfte, ämne och mottagare.
Exempel: Jag ska ha min mobil nu. Jag borde få min mobil nu. Jag skulle kunna få min mobil nu.
5. Ord som uttrycker attityd.
Exempel: fiasko, toppen, succé, skrämmande, sorgligt, bra, mycket bra, enormt
6. Nominalgrupper.
Exempel: Den senaste tidens alltmer frekventa stormar är orsak till oro bland befolkningen.
7. Viktig information på temaplats.
Exempel: Flyktingströmmarna i världen är ytterligare en orsak till oro.

FÖRKLARANDE TEXT

Har jag förklarat varför, eller har jag bara beskrivit något? Exempel på förklarande texter i skolsammanhang hittar man framför allt i NO-ämnena och teknikämnet, men också i SO-ämnena.

Syftet med den förklarande genren är att informera om hur eller varför något fungerar.

Struktur i texten

Den förklarande genren organiseras i följande genresteg:

- En rubrik som informerar om textens innehåll ofta i form av en fråga eller ett påstående, men även i form av en generell deltagare.

Exempel: Hur fungerar en elektromagnet? Så här fungerar en elektromagnet...

- Fenomenet som ska förklaras identifieras i form av ett eller flera påståenden.

Exempel: En drake är ett föremål som med hjälp av luften kan flyga. Den består av en ram, en tyg- eller plastduk som är spänd över ramen och en lång lina som användaren håller i.

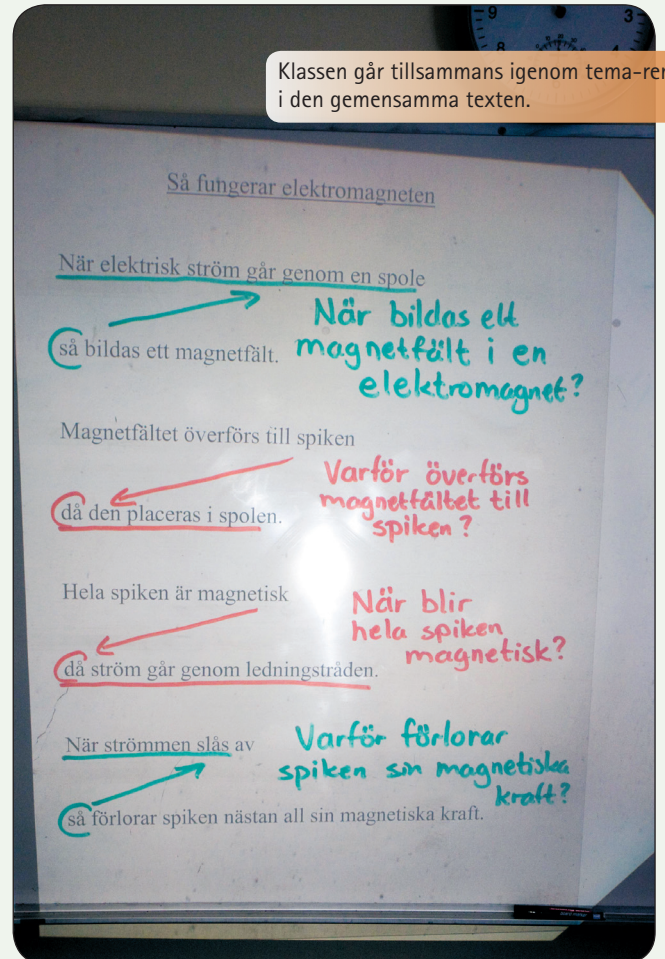
- En sekvens av beskrivningar/förklaringar som utgör olika faser i en process. Beskrivningarna/förklaringarna kan vara relaterade till tid, orsak eller båda. Den här delen av texten utgör själva förklaringen.

Exempel 1: Här är de olika faserna relaterade till tid

Matens väg genom kroppen börjar i munnen. Där sönderdelas den av tänder och saliv så den blir lättare att svälja ner till matstrupen. I matstrupen finns muskler som pressar den finfördelade maten vidare till magsäcken.

Exempel 2: Här är de olika faserna relaterade till orsak

Orsaken till att en drake kan flyga är det tryck som bildas av vinden mellan marken och draken. När användaren håller i drakens lina kommer drakens yta att luta vilket medför att lufttrycket ovanpå draken blir mindre än vindtrycket underifrån. Denna skillnad i tryck får draken att sväva i luften.

Klassen går tillsammans igenom tema-remakoppling i den gemensamma texten.

Språkliga drag

Den förklarande genren har också specifika språkliga drag som bidrar till att texten uppnår sitt syfte. Några vanliga drag är:

1. En tydlig tema-remakoppling mellan satserna.

2. Många orsaks- och tidsbindeord.

Exempel: ... är det tryck som bildas av vinden mellan marken och draken. När användaren håller i drakens lina kommer drakens yta.

3. Passivum

Exempel: Maten mals sönder i munnen. Kon mjölkas av bonden.

4. Ett ämnesspecifikt språk.

Exempel: krokodilklämmor, isolerad ledningstråd

Språkresan

Genrepedagogik – exemplet Knutbyskolan

BESKRIVANDE TEXT

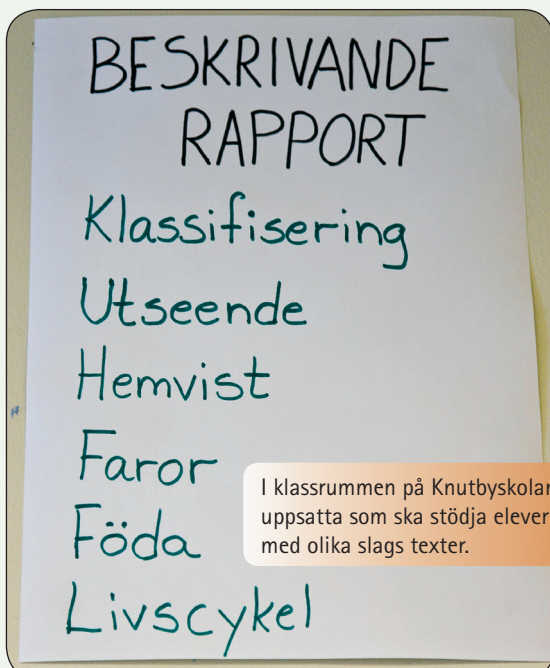
Exempel på beskrivande text i skolsammanhang hämtas framför allt från SO-ämnena och NO-ämnena, men också i matematik.

Syftet med den beskrivande rapporten är att organisera information om fenomen i världen genom att klassificera och beskriva dem. Ofta beskriver texten en hel grupp inom någonting.

Struktur i texten

Den beskrivande rapporten är organiserad i följande genresteg:

- En rubrik som informerar lyssnaren/läsaren om att texten handlar om ett generellt fenomen.
Exempel: Gran, Igelkott, Björn, Vithaj
- Ett klassificeringssteg där fenomenet identifieras/sorteras in i någon form av gruppstillhörighet.
Exempel: rovdjur, däggdjur, flyttfåglar, perennväxt, barrträd, europeiskt land, sittmöbel osv.
- Ett antal beskrivningssteg som går från det specifika till det allmänna, från det nära som går att iakttä med ögat till det som kräver mer ingående studier.
Exempel: utseende, boplats, föda, fortplantning, avel.
- Ett tillämpning frivilligt steg.
Exempel: ... används i tändstickstillverkning.

I klassrummen på Knutbyskolan finns anslag uppsatta som ska stödja eleverna i arbetet med olika slags texter.

Språkliga drag

Den beskrivande texten har också några specifika språkliga drag, exempelvis:

1. Många relationella processer
Exempel: Rävens päls är röd. Den har tjock och yvig svans
2. Texten skrivs i presens
3. Många utbyggda nominalgrupper
Exempel: Den tropiska regnskogen i Brasilien hotas av averkning
4. Passiva satser är vanliga
Exempel: Ungarna föds på våren. Marken täcks av löv.
5. Texten är organiserad i grupper utifrån innehållet, oftast med hjälp av underrubriker.
Exempel: Utseende, Föda

NARRATIV TEXT

Exempel på narrativa texter i skolsammanhang är sagor, fabler och berättelser. Genren förekommer mest i svenskämnet men även i SO- och NO-ämnena.

Struktur i texten

Den narrativa texten är organiserad i följande genresteg:

- En rubrik som väcker läsarens intresse.
- Ett orienteringssteg som ger bakgrund och svarar på frågorna: När? Var? Vem?/Vilka? Vad?
- Ett komplikationssteg som avbryter vardagens flöde och konfronterar huvudpersonen/huvudpersonerna med ett problem som måste lösas. Komplikationen byggs upp stegvis mot en höjdpunkt.
- Ett evalueringssteg där huvudpersonerna reagerar på komplikationens höjdpunkt.
- Ett lösningssteg där huvudpersonen/huvudpersonerna löser problemet.

Språkliga drag

Den narrativa genren har också specifika språkliga drag, exempelvis:

1. Spetsställda tidsord/tidsuttryck som bidrar till att skapa kronologi i texten.
Exempel: Det var en gång... Några timmar senare... Till slut...
2. Många aktionsprocesser i komplikationssteget som bygger upp den spännande händelseutvecklingen mot en höjdpunkt.
Exempel: Erik smög närmare. Ett fönster slog i vinden och plötsligt trampade han snett och smärtan skar genom foten.
3. Många relationella processer i orienteringssteget som bygger upp miljö och personbeskrivningarna.
Exempel: Han var tjock och knubbig. Huset hade sönderslagna rutor och var skamfilat och slitet. Hon var så rädd att hon skakade. Hennes händer hade darrat och hon var fortfarande blöt av svett.
4. Många utbyggda nominalgrupper framförallt i orienteringen för att bidra till miljö och personbeskrivningen.
Exempel: På ödetomten stod en fallfärdig torparstuga från början av seklet.

Sägesprocesser

muttrade

ropade

skrek

Bindeord

tilllägg

och

eller

men

I klassrummet finns affischer uppsatta som ska stötta eleverna i skrivandet av narrativa texter.

ÅTERGIVANDE TEXT

Den återgivande texten förekommer i de flesta av skolans ämnen. Mest arbetar man kanske med den i historieämnet när olika historiska förlopp ska återges, och i svenskämnet i form av biografier, artiklar och reportage.

Andra exempel på återgivande texter i skolsammanhang är dagböcker och texter om utflykter och studiebesök. I den personligt återgivande texten är syftet framförallt att dokumentera ett antal händelser och utvärdera deras betydelse. Texten innehåller språkliga resurser som uttrycker attityder och känslor.

Struktur i texten

Den återgivande genren är organiserad i följande genresteg:

- En rubrik som väcker lyssnarens/läsarens intresse.
- En orientering som talar om vem/vilka, var, när och vad (en bakgrund).
- Ett antal kronologiskt ordnade händelser.
- Personliga kommentarer (evalueringar) som infogas i händelserna.
- En avslutande kommentar som återknyter till orienteringen och rundar av texten.

Språkliga drag

Den återgivande texten har några specifika språkliga drag, exempelvis:

1. Tidsord för att skapa kronologi mellan händelserna.
Exempel: först, sen, efteråt, därefter, slutligen
2. Tidsorden är ofta spetsställda.
Exempel: Först tittade vi på aporna i en halvtimme... Sen ville jag äta min matsäck.
3. Texten skrivs i preteritum. *Exempel:* sprang, gick, tittade
4. Aktionsprocesser är vanliga.
Exempel: letade, bråkade, slog, sparkade
5. Mentala och relationella processer för att evaluera händelser.
Exempel: Det tyckte jag mycket om. Det var den roligaste dagen i mitt liv.
6. Utbyggda nominalgrupper med adjektiv som beskriver
Exempel: Då sprang en stor brun björn emot mig.